

зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2018. № 3 (47). Т. 2. С. 104–110.

8. Омельченко І.М., Кобильченко В.В. Нова парадигма спеціальної психології. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2020. №3. С. 7–14.

9. Сидоренко О. А. Соціально-психологічна характеристика феномена депривації. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : збірник наукових праць. 2010. С. 81–85.

10. Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні і прикладні проблеми : збірник тез XVI Міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), 22 березня 2024 р. / Л. М. Карамушка, Н. М. Дембицька, І. К. Зубіашвілі, О. В. Лавренко, Т. І. Мельничук ; за ред. О. В. Лавренко. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2024. 124 с.

11. Цумарева Н. В. Теоретико-емпіричне дослідження феномену емоційної депривації. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки* : збірник наукових праць. 2021. № 2 (21). С. 62–69.

12. Яремко П. Г., Красницька О. В. Депривація в теоретичному вимірі сучасної науки. *Theoretical and empirical scientific research: concept and trends*. 2021. Volume 3. С. 58–60.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-446-0-28>

Зарецька О. О.,

кандидат філологічних наук,

провідний науковий співробітник лабораторії когнітивної психології

Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної академії

педагогічних наук України

КРИЗОВІ СКЛАДОВІ ДИСКУРСИВНОГО ПРОСТОРУ ДОРΟΣЛОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. Представлено емпіричне дослідження дискурсивного простору дорослої особистості у кризовій ситуації воєнного часу. Досліджувалися кризові наративи дорослих у контексті кризового дискурсу воєнної ситуації. В центрі уваги життєві компетентності, на які спирається доросла людина у кризовій ситуації.

Ключові слова: *кризова ситуація, кризовий наратив, кризовий дискурс, дискурсивний простір, життєві компетентності, доросла особистість.*

Zaretska O. Crisis components of the discursive space of an adult person

Summary. An empirical study of the discursive space of an adult in a wartime crisis situation is presented. The crisis narratives of adults in the context of the crisis discourse of the war situation were studied. The focus is on the life competencies that an adult relies on in a crisis situation.

Key words: *crisis situation, crisis narrative, crisis discourse, discursive space, life competencies, adult personality.*

В ситуації, коли актуалізуються смисли, породжені кризовою ситуацією, і цими смислами сповнені тексти, з яких складається дискурс соціуму, ми говоримо про *кризовий дискурс* воєнної ситуації. Цей дискурс неоднорідний, неоднoplanовий, суб'єктивний, мінливий, динамічний; його складові розподілені між різними частинами соціуму. В центрі уваги даної роботи *індивідуальний* вимір переживання людиною реалій сучасної кризової ситуації: життєві компетентності, що задіяні в адаптації дорослого до кризової ситуації і механізми, через які відбувається оволодіння цими життєвими компетентностями.

У дослідженні було використано нарративні і дискурсивні моделі аналізу, а також ситуативний підхід – для врахування кризового контексту. Основним досліджуваним *об'єктом* став кризовий нарратив дорослих (поняття було введено у попередніх дослідженнях [1]).

Кризові нарративи породжуються дорослою особою ініціативно (усне спілкування, оповіді про пережите за останні кризові роки у діалогах, власні дописи у соціальних мережах і реакція на дописи інших – коментарі тощо) або як відповідь у опитуваннях, інтерв'ю тощо. *Методика* проведення емпіричного дослідження полягала у пошуку і аналізі кризових нарративів з трьох джерел: (1) дописи у соціальних мережах (Фейсбук, Інстаграм, Threads); опитування, питання якого торкалися проблем, з якими зіткнулися респонденти з початку кризової воєнної ситуації; індивідуальне гнучке інтерв'ювання (так зване постінтерв'ю) з метою поглиблення розуміння експериментатором уявлень респондента по деяким фрагментам їхніх кризових нарративів. Пошук кризових нарративів здійснювався за період від початку повномасштабного вторгнення (лютий 2022 року) по нинішній час. На даний момент зібрано і оброблено близько 100 дописів кризового плану.

Дискурсивний простір дорослої особистості є складним і багатовимірним текстовим утворенням, індивідуальним, суб'єктивним і не повністю усвідомлюваним особою – власником.

Якщо дописи у соціальних мережах є *ініціативно* породженими кризовими нарративами, то конструкти, побудовані за матеріалами

опитування (відповіді на анкету) і гнучкого інтерв'ю (відповіді на питання за заздалегідь спланованим набором «топиків»), є *спровокованими*: сам факт їхньої артикуляції перетворює цю штучно викликану рефлексію у текст і включає це у дискурсивний простір – принаймні автора (респондента) і слухача (експериментатора). Основним фактором, який надає перевагу першому джерелу – дописам у соціальних мережах, є те, що вони є безумовними наративами, *первісно* текстами і, відповідно, повноцінними й вагомими складовими саме колективного дискурсивного простору, у якому перебувають користувачі даної мережі. І цим вплив цих публікацій не обмежується – він тиражується далі в усному і письмовому спілкуванні користувачів, не обмеженому рамками соціальної мережі, а також в тих текстах, які користувачі породжують вже як автори. Вони можуть перетворитися у мему і завоювати значний дискурсивний простір. Певні текстові цитати-мему щодо війни і кризової ситуації стають тими формулами, які першими спливають на думку респондента у відповідь на питання анкети і які, на жаль, зовсім не обов'язково відображають його авторську позицію. Саме над цим працює далі третій етап емпіричного дослідження – гнучке інтерв'ювання, проте там теж діють певні суб'єктивні обмеження.

А на питання анкети відповідають часто одним коротким реченням чи навіть просто синтагмою. І на відміну від дописів у соціальних мережах, це часто тільки спогад про пережите, який вже став об'єктом осмислення і обробки самою особою.

Відображення кризової ситуації в дискурсивному просторі дорослої особи переживає певну *динаміку*. На початку періоду, що став об'єктом спостереження, кризові наративи сповнені переживаннями невизначеності, розгубленості, безпорадності, фатальності, відчаю, тривоги, страху, втрати стабільності і передбачуваності [3]. Особа в такому стані ставить і вирішує тільки життєво необхідні в цю мить, вкрай невідкладні завдання; часто її реакція на кризові події носить панічний характер. Внутрішня невизначеність є гальмом в протистоянні викликам зовнішньої ситуації; її подолання грає вирішальну роль в плануванні дорослим подальшої життєдіяльності в кризовій ситуації. Тому можна вважати, що саме у способах подолання невизначеності криються складові життєвої компетентності особи [4].

Надзавдання людини у такій ситуації – *осмислити* свою кризову ситуацію, виявити, упорядкувати й сповна усвідомити її *сенси*, на багатьох з яких будуються основи життєвих компетентностей людини у кризовій ситуації. Аналіз дозволив виокремити як найбільш значущі у кризовій ситуації такі сенси: співпереживання; прагнення до згуртованості, об'єднання; прагнення розділити чийсь біль і поділитися

своїм; взаємна підтримка; потреба у трансцендентності; відчуття, що життя – самоціль; потреба у «розширенні» свідомості; самодостатність; збереження і свідомо підтримка діями цінностей (краса, добро, істина, чесність тощо); свідомо цілеспрямованість на розвиток життестійкості; активний пошук конструктивного виходу з відчуття тривоги, занурення у її осмислення тощо [3]. Опитувані назвали суб'єктивні конструктивні шляхи подолання негативних переживань, пов'язаних з кризовою ситуацією, – їхні креативні знахідки свідчать про наявність відповідних життєвих компетентностей.

Протягом кількох місяців багато дорослих осіб погроху опановують свою реакцію на різку зміну ситуації. Аналіз результатів емпіричного дослідження свідчить, що у кризовій ситуації людина швидше і глибше усвідомлює свій досвід переживання – цього вимагає необхідність подолання невідкладних проблем буття. Тому і говорять про життєві проблеми і певні негативні суб'єктивні обставини як сприятливий ґрунт для дорослішання і визрівання особистості, навіть для особистісного зростання і спалаху творчості, як би важко це не переживалося в емоційному плані.

З плином часу кризові наративи дорослої зрілої особи сповнюються роздумами трансцендентного плану, ніби піднімаючись по щаблях піраміди Маслоу чи Ділтса. Емоційні переживання не стають менш яскравими, проте людина ніби опановує їх, ховаючи всередину себе і не дозволяючи їм затьмарювати вольову і поведінкову сферу. Відповіді і тексти, що втілюють і відображають переживання сучасного стану кризової воєнної ситуації, більш стримані, зважені, навіть суворі; складається враження, що людина опанувала життя у стані невизначеності, склала сценарії з різними можливими подіями і готова до будь-якого розвитку подій.

Якщо доросла особа не достатньо зріла та самостійна і схильна розділяти розповсюджені у її спільноті стереотипні погляди на кризову ситуацію, у неї виробляється наратив, ніби «зліплений» з пануючих колективних переконань, і вона його охоче озвучує як точку зору, яку нібито широко розділяє. Той факт, що це може бути запозичена (хоча б частково) точка зору, можна встановити на суперечності цих висловлювань особи її власним коментарям до текстів інших авторів, чи її відповідям на певні питання анкети або поглибленого інтерв'ю. Такій особі адекватні життєві компетентності часто підказують саме оці запозичення з досвіду спільнот, які відбуваються при торканні індивідуального й колективного дискурсів.

Список використаних джерел:

1. Зарецька О. О. Кризовий нарратив у соціальних мережах: психологічний аналіз. *Психологічні студії*. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. № 2. С. 84–93. URL: <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2023.2.11>
2. Зарецька О. О. Методичний інструментарій в нарративних дослідженнях (аналіз деяких напрямків). *Актуальні проблеми психології* : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України Т. П: Психологічна герменевтика. 2024. Вип. 15. С. 25–37. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742678>
3. Зарецька О.О. Кризовий дискурс у смисловому вимірі. *Вісник Національного університету оборони України*. 2024. № 4 (80). С. 60–68. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742886> ; <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/303707>
4. Чепелева Н. В. Особливості життєвої компетентності в умовах війни. *Технології розвитку інтелекту*. Т. 8. № 1 (35). 2024. URL: https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/650

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-446-0-29>

Карпілянська М. Д.,

*студентка магістратури кафедри психології, філософії
та соціальних наук*

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Науковий керівник: Пузирьов Є. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри психології, філософії та суспільних наук

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД АДАПТАЦІЇ МОЛОДИХ ЛІДЕРІВ ДО ВІДДАЛЕНОЇ РОБОТИ У КОМЕРЦІЙНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ІТ СФЕРИ

Анотація. Дослідження присвячене вивченню адаптованості молодих лідерів до умов віддаленої роботи. Його результати підтверджують гіпотезу про те, що ефективна практика соціально-психологічного супроводу ґрунтується на результатах моніторингу психологічного стану персоналу, пошуку проблем, які негативно на нього впливають.

Ключові слова: соціально-психологічний супровід; молоді лідери; адаптація; управління людськими ресурсами.